

: 10.22034/icrs.2025.526516.1341

واکاوی روند تأسیس و گسترش مدارس نوین در شهرستان شوشتر در دوره پهلوی

(۱۳۰۴-۱۳۵۷ ش)

مسعود ولی عرب^۱ / حمید اسدپور^۲ / حسین اسکندری^۳

چکیده

شهر شوشتر در استان خوزستان قرار دارد و از دوره صفوی تا پهلوی مرکز این ایالت بوده است. دانشمندان و فرهیختگان فراوانی از این شهر برخاسته‌اند که نشان‌دهنده جایگاه علمی این شهر است. با گسترش مظاهر تمدن غرب در ایران، شیوه آموزش و پرورش در اواخر دوره قاجار به تدریج دچار تحولی بنیادی گشت. به‌رغم این تحول، روند تأسیس مدارس نوین، در شوشتر بسیار آهسته و کند پیش رفت. به‌گونه‌ای که تا سال ۱۲۹۹ ش، تنها یک مدرسه به شیوه نوین در این شهر ساخته شده بود. با تأسیس حکومت پهلوی، مدارس نوین در این شهر گسترش فراوانی یافتند. پرسش اساسی این پژوهش آن است که زمینه‌ها و عوامل اساسی گسترش مدارس نوین در شوشتر دوره پهلوی چیست؟ به نظر می‌رسد که اقدامات فرهنگی پهلوی، ارتقای سطح امنیت و بهداشت خصوصاً در دوره رضا شاه و محمدرضا شاه، تقاضای مردم از دولت برای ساخت مدارس نوین، تأسیس سپاه دانش و حضور نومعلم‌ان در روستاها، افزایش تعداد آموزگاران در مناطق شهری، باعث افزایش این امر شد. یافته‌های این پژوهش بیانگر آن است که مدارس نوین در شوشتر دوره پهلوی رونق فراوانی یافتند. این پژوهش با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای، اسناد و منابع شفاهی و با روش توصیفی-تحلیلی تدوین شده است.

واژه‌های کلیدی: شوشتر، مدارس نوین، دوره پهلوی، خوزستان، نوسازی.

۱. دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران. (نویسنده مسئول)

Masoudvaliarab1397@gmail.com

asadpour@pgu.ac.ir

۲. دانشیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.

eskandari.h76@gmail.com

۳. دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۳۱ نوع مقاله: ترویجی (۱۹۱-۱۵۶)

Analysis of the Process of Establishing and Expanding Modern Schools in Shushtar during the Pahlavi Period (1304–1357 SH/1925–1978)

Masoud Valiarab¹/ Hamid Asad Pour²/ Hosein Askandari³

Abstract

Shushtar is a city located in Khuzestan province which has been considered as the center of this province since the Safavid period to Pahlavi eras. Many scientists and intellectuals have emerged from this city, which indicates the scientific status of this city. With the spread of Western civilization in Iran, the education system gradually underwent a fundamental evolution in the late Qajar era. Despite this evolution, the process of establishing modern schools in Shushtar has progressed very slowly. By 1299 SH. (1920), only one modern school had been built in this city. With the formation of the Pahlavi reign, modern schools expanded widely in Shushtar. The main question of this study is “what are the main grounds and factors for the development of modern schools in Shushtar during the Pahlavi era?” It seems that Pahlavi’s cultural activities, improving the level of security and health, especially during the reign of Reza Shah, and also during the reign of Mohammad Reza Shah can be considered as the main reasons. Furthermore, people’s demands from the government to build new schools, and the establishment of the Knowledge Corps in the cities, the presence such new teachers in villages, and increasing the number of teachers in urban areas can be regarded as the main causes behind such development. The findings show that modern schools flourished in Shushtar during the Pahlavi period. This study was conducted using library resources, documents, and oral sources using a descriptive-analytical method.

Keywords: Khuzestan, modern schools, modernization, Pahlavi period, Shushtar.

1. PhD in the history of Iran Islam, Faculty of Literature and Humanities, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

2 . Associate Professor Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

3 . PhD in the history of Iran Islam, Faculty of Literature and Humanities, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

مقدمه

یکی از نهادهای مهم توسعه و انتقال عناصر فرهنگی یک جامعه آموزش و پرورش است. از ارکان و اجزای اساسی آموزش و پرورش، مدارس هستند. مدارس به مانند دیگر پدیده‌های هر جامعه‌ای، متأثر از شرایط سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هستند. شناخت این شرایط و درک روند این تحولات در آموزش و پرورش سبب می‌شود تا استنباط دقیق‌تر و درست‌تری از وضعیت کنونی آموزش و پرورش، به‌ویژه مسأله مدارس به دست آید و تصمیم‌گیری‌های مناسب‌تری در این باره اتخاذ گردد. حیات فرهنگی و آموزشی شوشتر نیز در طول تاریخ، متأثر از شرایط سیاسی و اجتماعی و اقتصادی دچار تحولات فراوانی شده است. به‌رغم آن که این شهرستان در دوره‌های مختلف از مهم‌ترین شهرهای خوزستان بوده است و فرهیختگان و علمای بزرگی از آنجا برخاسته‌اند، در دوره قاجار، شوشتر رو به افول رفت اما بعد از تأسیس حکومت پهلوی، شهر شوشتر حیات تازه‌ای یافت.

در چند سال اخیر پژوهشگران ایرانی علاقه زیادی به موضوع مدارس نوین در ایران در دوره پهلوی داشته‌اند و مقالات مختلفی را منتشر کرده‌اند. سید حسن محسنی تاریخچه ای از آموزش و پرورش و نخستین مدارس استان خوزستان را بررسی کرده است (محسنی، ۱۳۸۱). عظیم محمود زاده پژوهشی درباره تاریخچه آموزش و پرورش دزفول داشته‌اند (محمودزاده، ۱۳۸۱).

اما تاکنون پژوهش مستقلی درباره مدارس نوین در شهرستان شوشتر دوره پهلوی صورت نگرفته است. شرف‌الدین در تاریخ شوشتر خود اشاراتی مختصر به مدارس شوشتر کرده است که فاقد تجزیه و تحلیل است (شرف‌الدین، ۱۴۰۲: ۶۱). از دیگر آثاری که درباره مدارس نوین شوشتر مطالب مختصری دارد کتاب شوشتر در گذر تاریخ، نوشته محمد تقی‌زاده است. (تقی‌زاده، ۱۳۸۱: ۲۰۰) اثر دیگر کتاب شوشتر یعنی خوبتر، نوشته اکرم مرید شوشتری می‌باشد که مطالب کوتاهی درباره مدارس نوین شوشتر آورده است (مرید شوشتری، ۱۳۹۳: ۳۵۰). این آثار فاقد تجزیه و تحلیل است و فقط به‌طور مختصر نام چند مدرسه در آن‌ها آمده است. شوشتر و گتوند در دوران انقلاب اسلامی تالیف محمد علی اسدی نیز از جمله کتاب‌هایی است که هرچند به وضعیت سیاسی و اجتماعی اواخر دوره پهلوی در شوشتر پرداخته، اما به موضوع مدارس نوین در این شهرستان، توجه چندانی نکرده است (اسدی، ۱۳۹۳: ۳۲۶ و ۸۶).

اوضاع فرهنگی و اجتماعی شوشتر پیش از دوره پهلوی

شوشتر با مساحت ۲۴۳۶ کیلومتر مربع در شمال استان خوزستان و بین ۴۸ درجه و ۳۵ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ و ۳۱ درجه و ۳۶ دقیقه شمالی از خط استوا قرار دارد. رودخانه کارون در این شهر به دو بخش اصلی، دودانگه و چهاردانگه و دو بخش فرعی نهرداریون و نهر رقط (رقت) تقسیم می‌شود. شوشتر از نظر حوزه جغرافیایی در دوره‌های صفوی تا قاجار بسیار گسترده‌تر از اکنون بوده است. شوشتر در دوره صفوی، دوره زرینی را در تاریخ خویش پشت سر گذاشت و حاکمان با درایت و کاردانی از خاندان‌های افشار، شاملو، مرعشی، چرکس و گرجی در این شهرستان به قدرت رسیدند (جزایری، ۱۳۸۸: ۱۲۳ و ۱۲؛ حسینی منشی، ۱۳۸۵، ۴۴۰).

شوشتر در دوره افشاریه و زندیه، دوران پر فراز و نشیبی را سپری کرده است. در این دوره، تعداد فراوانی از مردم شوشتر به نقاط دیگر کوچ داده شده، یا مهاجرت نمودند (امام اهوازی، ۱۳۷۹: ۳۹۶). در دوره قاجار، بنا به دلایل متعدد از جمله شیوع مرگبار طاعون و وبا همراه با گسترش ناامنی، جمعیت زیادی در این شهر از بین رفتند. همچنین ناکارآمدی ساختار قدرت و ظلم و ستم والیان و کارگزاران قاجاری در شوشتر به همراه ناامنی باعث کاهش جمعیت این شهر گردید. فقدان امنیت در شهرستان شوشتر در سال‌های پس از انقلاب مشروطه باعث ایجاد فضای رعب و وحشت در این شهرستان به وسیله اوباش گشت (نیرومند، ۱۳۸۴: ۱۳۵-۱۳۲).

تأسیس مدارس نوین در دوره قاجاریه

رفتن به حوزه علمیه و مکتب‌خانه، شیوه رایج تحصیل در دوره قاجاریه بوده است. مکتب‌خانه‌ها، چندان دانشی در اختیار کودکان ایرانی قرار نمی‌دادند و با شیوه‌های سختگیرانه و ترسناکی که در آن رایج بود، بیشتر کودکان گریزان می‌شدند و بعد از چند سال وارد بازار می‌شدند. مکتب‌داران روش مشخصی برای تعلیم و تربیت کودکان نداشتند و هر کدام بر اساس ذوق و سلیقه خود به این امر می‌پرداختند. توجه اساسی آن‌ها بیشتر بر آموزش نماز و احکام دینی بود. کودکان چنانچه نمی‌توانستند درس‌های دشوار عربی و کتاب‌های مصنوع فارسی چون کلیله و دمنه و غیره را به‌درستی

فراگیرند، به شدت تنبیه می‌شدند. عموم سواد ایرانیان در حد خواندن و شاید کمی نوشتن حساب بود (سالمند، ۱۳۹۸: ۲۷).

مکتب خانه‌ها را به گویش شوشتری و دزفولی (دیسون) می‌گفتند. مکتب دارها اغلب با ادامه شغل خود و در محل کارشان به کودکان تعلیم می‌دادند. کودکان را معمولاً از پنج سالگی به مکتب می‌سپردند و آن زمان زمانی بود که کودک از عهده شست و شو و طهارت خود برآید. مدت تحصیل بر حسب سن و توانایی مالی و استعداد افراد متفاوت بود و عمدتاً در ۱۵ سالگی این دوره تحصیل پایان یافته تلقی می‌شد. شهریه اندکی کودکان پرداخت می‌کردند و به ناچار گاهی به نظافت مکتب و خدمتکاری مکتب دار نیز تن در می‌دادند و در اعیاد و مخصوصاً پس از اتمام عم جزء نیز کودکان هدایایی تقدیم معلم خود می‌نمودند. مکتب دارها شغل متفاوتی داشتند ولی اکثراً به نامه نویسی، نسخه برداری از کتاب‌ها مشغول بودند. روش آموزش مکتب‌ها، عموماً حفظی همراه با تکرار و تمرین زیاد بود و نیروی تعقل و تفکر را پرورش نمی‌داد و این ضرب‌المثل به جای مانده بود که العلم حرف و التکرار الف (محمودزاده، ۱۳۸۱: ۹).

مدرسه دارالفنون از جمله مدارس نوین می‌باشد. امیرکبیر با داشتن تجربیات فراوان و مشاهده آکادمی و مدرسه‌های مختلف در کشورهایمانند روسیه به ساخت دارالفنون همت گماشت. ذهن امیرکبیر در درجه اول معطوف به دانش و فن جدید بود و بعد به علوم نظامی توجه داشت. این معنا از مطالعه تطبیقی برنامه‌های درسی دارالفنون و نامه‌های امیرکبیر راجع به تدریس استادانی که استخدام شدند روشن می‌گردد. (آدمیت، ۱۳۶۲: ۳۵۳-۳۵۴) احتمالاً پایدارترین اصلاحاتی که امیرکبیر انجام داد تأسیس مدرسه دارالفنون با الگوبرداری از کالج‌های اروپایی بود که حتی پس از افول زود هنگام قدرت وی، از حمایت ناصرالدین شاه برخوردار بود (اتحادیه نظام مافی، ۱۳۹۸: ۳۸۵).

در اواخر دوره قاجار، افرادی مانند میرزا حسن رشیدی، نخستین مدارس نوین را در شهرهای مهم ایران تأسیس کردند. میرزا حسن رشیدی اولین مدرسه را به شیوه نوین در سال ۱۲۶۷ش در تبریز افتتاح کرد و با هزاران آرزو و امیدی که داشت معلمان را در این مدرسه گرد آورد و آنان به آموزش مشغول شدند. اما مخالفان و معاندان مدرسه او را ویران کردند. این ماجرا مجدداً برای رشیدی در تبریز، قم و مشهد اتفاق افتاد. سرانجام با تلاش‌های فراوان، برخی مدارسش در تهران پایرجا ماند (رشیدی، ۱۳۶۲: ۳۰-۳۰).

(۳۳) به هر حال سختگیری‌های عوام و متولیان مکتب خانه‌ها، روند توسعه این گونه مدارس را کند نمود (رشدیه، ۱۳۶۲: ۲۷).

نمونه دیگری از این مدارس، مدرسه علوم سیاسی می‌باشد. ارتباط فراوان سیاسی با اروپا، دولت قاجار و رجال سرشناس آن را به این نتیجه رساند که می‌بایست افراد کاردان و کارآمدی تربیت کنند و در مناصب مهم سیاسی - حقوقی قرار دهند. پس نصرالله خان مشیرالدوله و پسرش، حسن، طرح مدرسه علوم سیاسی را در ایران اجرا کردند. این مدرسه در نیمه شعبان ۱۲۷۸ ش در تهران افتتاح شد. برنامه‌های درسی این مدرسه، تاریخ و جغرافیا، زبان فرانسه، حقوق و ادبیات بود. ریاست این مدرسه بر عهده حسین (مؤتمن الملک) فرزند دیگر نصرالله خان بود و بعد از او محمدحسین خان ذکاءالملک فروغی مدیریت مدرسه را بر عهده گرفت (محبوبی اردکانی، ۱۳۷۰: ج ۱/۴۰۵-۳۹۹).

از دیگر مدارس نوین در ایران مدرسه شرف بود. میرزا علی اکبر خان نفیسی در مدرسه شرف به زبان ساده و نزدیک به فهم کودکان، کتاب تعلیمات ابتدایی را آموزش داده است. این کتاب، مشتمل بر آموختن الفبای فارسی، آموزش قرآن، مباحثی در خصوص جغرافیا، مباحثی در خصوص ریاضی خصوصاً اعداد و وزن‌ها و آموزش مباحث دینی و مذهبی می‌شد. کتاب با طرح مباحثی درباره تربیت کودکان و ارزش یادگیری دانش آغاز می‌گردید (نفیسی، ۱۳۹۸: ۱۵).

احداث مدارس نوین در شهرستان شوشتر در دوره رضاشاه (۱۳۲۰-۱۳۰۴ه.ش)

در ۹ آبان ماه ۱۳۰۴ ش مجلس شورای ملی ایران به خلع خاندان قاجار از سلطنت ایران رأی داد و مجلس مؤسسان برای تعیین سرنوشت ایران تشکیل شد و در ۲۱ آذر ماه ۱۳۰۴ ش نمایندگان ملت، حکومت را به رضا شاه پهلوی سپردند (نفیسی، ۱۳۴۵: ۲۲). رضا شاه در کنار توجه به مسائل سیاسی، به اصلاحات اجتماعی و فرهنگی نیز دست زد. در این دوره تعداد مؤسسات آموزشی غیر مذهبی رو به افزایش نهاد، شهرنشینی به سرعت توسعه یافت و با ایجاد یک ارتش و نیروی پلیس مدرن، نظم و امنیت مستقر شد و اقتدار دولت پذیرفته گردید. راه‌ها و راه‌آهن بنا گذارده شد، کارخانه‌های صنعتی به راه افتاد و تسلط دولت بر کشور، تحکیم و تقویت گردید (عظیمی، ۱۳۸۷: ۱۴). این اقدامات سبب برخی تحولات در شوشتر شد که از پیامدهای آن‌ها تأسیس توسعه مدارس نوین در این شهرستان بود.

رضاشاه برای بر طرف کردن مشکل عدم امنیت در شوشتر، قدرت‌های محلی شامل خان‌های نعمت‌خانه و حیدرخانه را سرکوب و دست شیخ خزعل و ایادی او را از منطقه کوتاه کرد. همچنین با قدرت انگلستان در منطقه شوشتر مقابله کرد و موجب تضعیف آنها و عدم دخالت در امور شهری شد. از جمله اقدامات دوره رضاشاه در شهرستان شوشتر، به سامان رسیدن و گسترش تشکیلات امنیتی و انتظامی بود که در نقاط گوناگون این شهرستان پراکنده بودند. با جود این تشکیلات امنیت و اقتدار دولت در این شهرستان افزایش چشمگیری یافت و راه برای برای رشد و رونق مدارس نوین در شهرستان شوشتر در دوره رضاشاه هرچه بیشتر هموار گردید.

از جمله مشکلات شوشتر جهت تأسیس مدارس نوین و توسعه آموزش در این شهرستان، فقدان بهداشت مناسب بود که سبب شده بود تا معلمان مدارس جدید در این شهر استقرار نیابند و مدارس نیز به دلیل فقدان بهداشت مناسب توسعه پیدا نکنند (کسروی، ۱۳۲۳: ۶۹). اما با بهبود شرایط بهداشتی و پزشکی در شهرستان شوشتر شاهد افزایش جمعیت، رفاه بیشتر و توجه هر چه بیشتر به امر آموزش هستیم. در این دوره شیوع بیماری‌های واگیرداری چون طاعون، وبا و آبله که پیش از این در شوشتر وجود داشت، مهار شد. این وضعیت زمینه‌ای را فراهم کرد تا مردم شوشتر علاقه دوجندانی به توسعه مدارس نوین و فرستادن اطفال خود به این مدارس جهت فراگیری علم جدید نشان دهند.

«پیروزی مشروطیت در ایران، در واقع آغاز فصل نوینی در بسیاری جهات از جمله تغییر نوع نگرش به کودکان و چگونگی تعلیم و تربیت آنان بوده است. در این زمان، برای رفع عقب ماندگی‌های کشور، رویکردهای نوینی تعلیم و تربیت توسط مشروطه‌خواهان شد» (شهابی، ۱۳۹۹: ۶۲-۶۱). با این وجود، گسترش آموزش و پرورش رسمی از دوره پهلوی شروع شد.

رضاشاه از طریق آموزش و پرورش به گسترش دامنه نفوذ خود می‌افزود و مکتب‌خانه‌هایی که در کنترل روحانیت بودند، ارزش و اهمیت خود را از دست دادند. نخبگان و طبقه متوسط ایران تمایل شدیدی نسبت به مدارس نوین پیدا کردند و در مقاطع بالاتر تحصیلی به دانشگاه تازه‌تأسیس تهران، مدارس فنی وزارتخانه‌های گوناگون یا دانشگاه‌های خارج از ایران رفتند (فوران، ۱۳۸۸: ۳۳۳-۳۳۲). رضاشاه از زمانی که وزیر جنگ بود در اندیشه اصلاح نظام آموزشی کشور برآمد. برای نمونه می‌توان از مدرسه‌ای در سال ۱۳۰۱ ه.ش نام برد که جهت آموزش کارکنان دادگستری تأسیس نمود. تأسیس

دانشکده افسری نمونه دیگری است. با شروع حکومت پهلوی یک برنامه مدون برای مدارس در نظر گرفته شد که دوره شش ساله تحصیلات ابتدایی، سرآغاز آن بود. در سال ۱۳۰۷ ه.ش. وزارت آموزش و پرورش (فرهنگ) به چاپ کتاب‌های درسی پرداخت که به دانش‌آموزان نیازمند به صورت رایگان داده می‌شد. از اقدامات دیگر رضاشاه در زمینه نظام آموزشی ساخت اولین کودکانستان‌ها در سال ۱۳۱۲ ه.ش. و فرمان لباس متحدالشکل برای دانش‌آموزان مدارس در سال ۱۳۱۴ ه.ش. می‌باشد. وزارت آموزش و پرورش (فرهنگ) در سال ۱۳۱۱ ه.ش. موفق شد اولین دوره از کتاب‌های درسی یکدست برای تمام دوره ابتدایی تا دوره اول متوسطه را چاپ کند (متی، ۱۳۹۳: ۱۸۹-۱۸۸).

برخی از مورخان مانند آبراهامیان، اقدامات رضاشاه را در زمینه نظام آموزشی تأثیرگذار دانسته و آن را «موثرترین اصلاحات مدنی» این دوره نامیده‌اند. چنانکه بین سال‌های ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰ ه.ش. ظرفیت آموزشی مدارس افزایش قابل توجهی یافته است. در سال ۱۳۰۴ ه.ش، چهارده هزار و چهارصد و هشتاد نفر در ۷۴ دبیرستان تحصیل می‌کردند که ۱۶ واحد از آن مدارس، متعلق به اقلیت دینی و میسیونری بود و در سال ۱۳۲۰ ه.ش. این مدارس به ۱۱۰ دبیرستان خصوصی و ۲۴۱ دبیرستان دولتی افزایش یافته بود و تعداد دانش‌آموزان هم به بیست و هشت هزار و صد و نود و چهار نفر رسیده بود (آبراهامیان، ۱۳۸۸: ۱۳۲). در آغاز قدرت‌گیری رضاشاه، تعداد مکتب‌خانه‌های سنتی در ایران بیش از دویست مکتب‌خانه بوده است. در دوره رضاشاه، مدارس میسیونری و موسسات آموزشی اقلیت‌های دینی، به عنوان مدارس ملی اعلام شدند و نسبت به مکتب‌خانه‌های سنتی رشد چند برابری یافتند (آبراهامیان، ۱۳۸۸: ۱۵۸).

در سایه امنیت و اقتدار حکومت رضاشاه، مدارس نوین در شوشتر نیز گسترش یافت و معترضین دیگر نتوانستند خودنمایی کنند. گسترش مدارس نوین، همزمان با پایان یافتن عصر مکتب‌خانه‌های کهنه و فرسوده بود. در سال ۱۳۰۴ ه.ش. آقای حسین خان امید به ریاست فرهنگ خوزستان مأمور شد و بودجه زیادی از دولت مطالبه نمود که سابقه نداشت. بدین ترتیب هزینه لازم جهت توسعه مدارس نوین در شهرستان‌هایی مانند شوشتر فراهم شد. دولت هم نفوذ خود را در خوزستان بسط داد. مکتب‌خانه‌ها رو به تعطیلی رفت و شاگردان آن‌ها راهی مدارس جدید شدند (سالنامه اداره فرهنگ، ۱۳۲۵-۱۳۲۴: ۱۱۲-۱۱۱).

مدارس تأسیس شده در شوشتر ظرفیت کافی نداشتند. پس مدارس دیگری به سرعت ساخته شدند. ابتدا مدرسه دولتی به نام پهلوی تأسیس شد. در سال ۱۳۰۵ ش مدرسه‌ای دیگری به نام سپه ساخته شد (سالنامه اداره فرهنگ، ۱۳۲۵-۱۳۲۴ : ۱۱۲-۱۱۱؛ محسنی، ۱۳۸۱: ۴۷-۴۴).

به تبع ایجاد مدارس نوین در شوشتر افراد بومی تحصیل کرده در مناصب اجرایی-آموزشی قرار گرفتند. از آن جمله می‌توان به محمدباقر نیرومند مولف کتاب *یادی از شوشتر* اشاره نمود که دارای دانش بسزایی بود و در سال ۱۳۰۴ ه.ش. به استخدام وزارت فرهنگ درآمد و در مدارس شوشتر مشغول به کار گردید (نیرومند، ۱۳۸۴: ۲۰).

در سال ۱۳۱۸ ش با تعداد کمی دانش‌آموز، ابتدا در یک کلاس و بعدها در سه کلاس برپا گردید اولین کلاس دبیرستان ضمیمه دبستان سپه شد. پس از سه سال دبیرستان از دبستان کاملاً تفکیک شد و سه نفر دیپلمه دانشسرا، این دبیرستان را مدیریت می‌کردند. نخستین دبیر لیسانس این مدرسه، آقای ایرانی دارای مدرک کارشناسی جغرافیا بود. اولین رییس آموزش و پرورش شهرستان شوشتر آقای مجلسی بوده و ساختمان دبیرستان شهید بهشتی فعلی در این شهرستان، محل اداره آموزش و پرورش این شهرستان بود (مرید شوشتری، ۱۳۹۲: ۲۸۲-۲۸۱). علاوه بر مدرسه سپه می‌توان به مدارس دیگری مانند هرمزان و مدرسه دخترانه پروین (نبات-بنات) اشاره نمود. در این دوره حتی در مناطق روستایی شوشتر نیز مدارس گسترش یافت که از آن جمله مدرسه کیوان بود (سالنامه اداره فرهنگ، ۱۳۲۵-۱۳۲۴ : ۱۱۲-۱۱۱).

از دلایل دیگری که مدارس نوین در دوره رضاشاه در سراسر ایران و به تبع آن در شهرستان شوشتر نیز افزایش یافت، انتخاب یک برنامه مدون آموزشی برای دوره شش‌ساله ابتدایی و همچنین چاپ کتاب‌های درسی یکسان در ایران و مهم‌تر از آن، توزیع رایگان کتب در میان خانواده‌های بی بضاعت بود (متی، ۱۳۹۳: ۱۸۹-۱۸۸).

محمدرضاشاه پهلوی و مدارس نوین در شوشتر (۱۳۵۷-۱۳۲۰ه.ش)

در شهریور ۱۳۲۰ش دوران سلطنت رضاشاه به پایان رسید و با ورود متفقین به ایران، او مجبور به استعفا از این سمت شد. جانشین او، محمدرضاشاه، تحصیلات خود را در اروپا گذرانده و در ادامه، تحصیلات نظامی را هم در ایران دیده بود (میلانی، ۲۰۱۳: ۴۲-۴۳). شاه جوان، در ابتدای سلطنتش (۱۳۲۰-۱۳۳۲ه.ش.) به قوانین مشروطه و حفظ دموکراسی بیشتر اهمیت می داد. در این دوران، چند تحول مهم در کشور ایجاد شد. یکی از آن‌ها، اجرای اصلاحات ارضی و بعد از آن تشکیل سپاه دانش بود.

کاتوزیان بر این باور است که این دوره را نمی توان یک دوره دموکراتیک خواند بلکه باز بودن نسبی فضای سیاسی و جنگ قدرت بود در فاصله سال های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ ه.ش هفده کابینه بر سرکار آمدند و بدون دستاورد چشمگیری که مایه اعتبارشان باشد از کار رفتند و کشمکش های سیاسی بیشتر به شیوه ویرانگر تا سازنده جریان داشت (همایون کاتوزیان، ۱۳۹۹: ۲۳۱).

آنچه در ایران به عنوان انقلاب سفید معروف شد برنامه اصلاحاتی بود که آمریکا از آن پشتیبانی می کرد و هدف آن ثبات رژیم و کسب حمایت اجتماعی به واسطه دگرگونی اجتماعی-اقتصادی بود. این طرح شامل اصلاحات ارضی، حق رای زنان، سهمیم شدن کارگران در سود، ملی شدن منابع طبیعی، و توسعه آموزش عمومی با کمک سپاه دانش بود (متین عسگری، ۱۳۹۸: ۴۱۷-۴۱۶).

آبراهامیان باورمند است که شمار موسسات آموزشی پس از انقلاب سفید سه برابر شد. تعداد نام نویسی ها در کودکانستان ها از سیزده هزار و سیصد نفر به دویست و بیست و یک هزار و نهصد نفر رسید. تعداد دانش آموزان ابتدایی از یک میلیون و ششصد هزار نفر به چهار میلیون و هشتاد هزار نفر افزایش پیدا کرد تعداد دانش آموزان دبیرستان ها از سی و هفت هزار نفر به هفتصد و چهل و یک هزار نفر تغییر یافت. مراکز فنی و حرفه ای نیز شاهد رشد نام نویسی دانش آموزان و هنرآموزان بوده و از چهارده هزار و دویست و چهل نفر به دویست و بیست و هفت هزار نفر آمار رشد داشته است (آبراهامیان، ۱۳۹۸: ۲۴۴).

اصلاحات ارضی، کشاورزان و روستاییان را از چنگ خان‌ها و شیوخ آزاد ساخت و فرزندان این قشر، با خیال راحت توانستند به مدرسه بروند و درس بخوانند. دیگر آنکه، با ترویج و گسترش سپاه دانش،

روستاییان تقریباً برای اولین بار معلمان را از نزدیک دیدند و این معلمان چند سالی را در روستاها و مناطق کم‌برخوردار می‌گذراندند و به فرزندان ایلات و عشایر و روستاییان آموزش رایگان می‌دادند. در دوره پهلوی دوم در شهرستان شوشتر، بنا به اسناد تاریخی، شاهد افزایش مدارس روستایی هستیم که نشان‌دهنده استقبال روستاییان از این مدارس است. مدرسی که گاهی حتی توسط یک یا دو معلم اداره و مدیریت می‌شد و در آن کلاس‌ها در چند پایه به صورت مختلط برگزار می‌شد. در دوره پهلوی دوم برخی از امتیازات و رفاهیات از جمله خانه‌سازی، حق روستا، و حق ایاب و ذهاب، به معلمان تعلق گرفت (رجوع شود به سند هشتم و نهم).

محمدعلی امام شوشتری در یکی از خاندان‌های برجسته علمی و فرهنگی در شوشتر در سال ۱۲۹۸ ه.ش. زاده شد. او از سوی پدر به خاندان جزایری و از سوی مادر به خاندان شیخ جعفر شوشتری نسب می‌رساند. در ابتدای دوره پهلوی (۱۳۰۴-۱۳۵۷ ه.ش.) به عنوان دبیر وزارت معارف (فرهنگ؛ آموزش و پرورش) خدمت می‌کرد و از موسسان مدرسه‌های جدید شهر شوشتر بود. بعد به اداره گمرگ رفت. او در سال ۱۳۳۷ ه.ش. بازنشسته شد و چند سالی به دلیل درد چشم، خانه‌نشین بود که بعدها درمان شد. بسیاری از آثارش را بعد از سال ۱۳۴۰ ه.ش. تألیف کرد. در آثارش، میهن‌دوستی و باور به پیشرفت ملت ایران دیده می‌شود، او همچنین عقیده داشت که زبان فارسی استعداد عظیمی برای پژوهشگران در علوم مختلف داشته است و دارد و ویژگی دیگر او، کوشش‌های پیگیر در وحدت ملت ایران و عظمت تمدن ایران باستان بود (همایون فرخ، ۱۳۵۱: ۳۵-۳۶؛ همایون فرخ، ۱۳۵۱: ۹۳۴-۹۳۶). امام شوشتری اولین پژوهش خود را در سال ۱۳۳۱ ه.ش. با نام «تاریخ جغرافیایی خوزستان» نگاشت. این کتاب، در حقیقت کتاب ناتمام برادرش سید نورالدین بود که سید محمدعلی کوشید با مطالب تازه آن را کامل کند (امام شوشتری، ۱۳۳۱).

خاطرات شفاهی از تاسیس مدارس نوین در شوشتر دوره محمد رضاشاه

از خاطرات برخی پژوهشگران می‌توان دریافت که تا پایان دوره رضاشاه و اوایل دوره محمد رضاشاه پهلوی، هنوز دبیرستان‌ها در شوشتر گسترش چندانی نیافته بود و حتی محل تشکیل آن‌ها در برخی منازل شخصی بود. چنانکه یکی از پژوهشگران در خاطرات خود درباره مدارس شهرستان شوشتر

اشاره می‌کند که «در هفت سالگی وارد «مدرسه سپه» شدم در آن سال هنوز خیابان‌های جدید احداث نشده بود. مدیر دبستان «خلیل مستوفی‌زاده» و ناظم «آصفی» بود. در سال ۱۳۲۷ ه.ش. به «دبستان اردشیر» در محله «دُل دُل» رفتم و از جمله معلمان آنجا، «اسماعیل کلانتر» بود. در سال ۱۳۳۰ ه.ش. در «دبیرستان فردوسی» که تنها دبیرستان سیکل اول بود ثبت نام کرده‌ام، ابتدا در یک منزل شخصی در «محله باغ خان» بود بعد به مکان جدید خود در «محله قلعه سلاسل» منتقل شد.» (احمد پناه، ۱۳۹۸: ۱۴۰-۱۳۶).

دکتر محمدزمان خدایی استاد بازنشسته دانشگاه شهید چمران اهواز درباره مدارس نوین شهرستان شوشتر اشاره دارد که «اولین مدرسه‌ای با نقشه‌ای دقیق به وسیله اداره فرهنگ احداث شد «مدرسه هرمزان» (۱۳۱۹ ه.ش.) بوده است که در بخش متروکه قبرستان «محله شاه‌زید» ساخته شده بود. پیش از آن، مدارس شهرستان شوشتر در خانه‌های قدیمی این شهرستان به صورت اجاره‌ای تشکیل می‌شده است. این مدرسه در ابتدا در «محله سیدقاسم» قرار داشت و به دلیل کمی اتاق، برخی کلاس‌ها در زیر زمین این خانه تشکیل می‌شدند. اساس «مدرسه هرمزان» به همت حاج خدایی، تاجر برجسته شوشتری و با همکاری مرعشی که در شهرداری شوشتر کار می‌کرد بنا شده بود. این استاد بازنشسته دانشگاه، در سال ۱۳۳۴ ه.ش. در این مدرسه مشغول به تحصیل بوده است.» (خدایی، ۱۴۰۱).

زواری از فرهنگیان بازنشسته این شهرستان، درباره مدارس نوین چنین نقل می‌کند: «مدرسه شادروان ابتدا در انتهای «محله سادات» بود که با احداث خیابان، ساختمانش از بین رفت و به محله دوخواهران (بی بی دوخواهران) و از آنجا به خانه «معین التجار» در «محله درعباس» منتقل شد. «مدرسه شادروان» سمت راست کوچه بود و «مدرسه اردشیر» در سمت چپ آن کوچه بود. مدیر آن در سال‌های ۱۳۴۰-۱۳۳۹ ه.ش. سید احمد امیرمکی و اصالتاً اراکی بود.» (زواره‌ای، ۱۴۰۱).

عیسی سجادی، شاعر شوشتری درباره مدرسی که در آن‌ها تحصیل کرده؛ چنین گفته است: «کلاس اول را در «مدرسه هرمزان» نزدیک میدان «میرزا هادی» بود، خواندم. کلاس دوم در «مدرسه پهلوی» نزدیک کناره غرب باغ شهرداری «محله مناره» بودم. کلاس سوم و چهارم در «مدرسه شادروان» در محله «بی بی دوخواهران» بودم. کلاس پنجم را در «مدرسه اردشیر» در محله «درعباس» گذراندم و کلاس ششم ابتدایی را در محله «اوراز» نزدیک دروازه سپری کردم.» (سجادی، ۱۴۰۱).

تجزیه و تحلیل آمار مدارس شهرستان شوشتر در دوره محمدرضاشاه پهلوی

در دوره مدارس ابتدایی در خود شوشتر وضعیت متفاوتی داشته است. بنا به حساسیت‌های مذهبی، مدارس دخترانه از دوره رضاشاه به صورت جداگانه تشکیل شده است. مدارس که برخی از آن‌ها تا حدود ۳۵۰ نفر دانش آموز داشته است. تعداد مدارس پسرانه در شوشتر بیشتر بوده است و تقریباً هر یک از آن‌ها حدود ۳۰۰ نفر جمعیت داشته است (سالنامه اداره فرهنگ، ۱۳۲۴-۱۳۲۵: ۱۱۲-۱۱۱).

اما در دبیرستان‌ها، تعداد دانش آموزان دختر کمتر بوده است و این شاید به دلایل مذهبی بود که با افزایش سن دختر و رسیدن به تکلیف دینی، خانواده‌های مذهبی داز ادامه تحصیل دخترانشان کمتر استقبال می‌کردند. بر طبق اسناد آموزش و پرورش که در نزد آقای زاهدزاده نگهداری می‌شود و آمارهای به‌دست آمده، از مجموع دانش آموزان دبیرستان‌های شوشتر در سال ۱۳۳۷ش، حدود ۹ درصد دختران و ۹۱ درصد پسران بوده‌اند. درصد مدارس شهری ۲۹ و مدارس روستایی ۷۱ درصد بوده است. هر چه به دوران انقلاب اسلامی نزدیک شده‌ایم دختران بیشتری در دبیرستان‌ها مشغول به تحصیل شده‌اند.

با تقسیمات کشوری و ارتقای برخی از روستاها به مرکز بخش، با توجه به اسناد موجود در سال ۱۳۴۳.ش، درصد مدارس در این شهرستان به بدین قرار بوده: مدارس شهری ۳۱، مدارس روستایی ۳۷، و بخش‌هایی که تابع شوشتر بوده‌اند مثل (گتوند، بتوند، عقیلی، ترکالکی و جنت مکان...) ۳۲ بوده است (اسناد آموزش و پرورش آرشیو سعید زاهدزاده).

فهرست دبستان‌های شوشتر در دوره پهلوی (از سال ۱۳۰۴ تا ۱۳۳۷.ش)

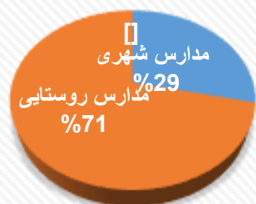
شماره	دبستان	سال تأسیس	مکان	تعداد دانش آموز
۱	پهلوی	۱۲۹۹.ش	محلّه سیدمحمدشاه شوشتر	۳۰۷
۲	سپه	۱۳۰۵.ش	محلّه اشکفتی	۲۳۳

	شوشتر			
۳	بنات/بنات(پروین)	۱۳۰۵ ه.ش.	محلہ سیدقاسم شوشتر	۳۱۷ دختر
۴	کیوان	۱۳۱۸ه.ش.	عقیلی از روستاهای شوشتر	۵۶
۵	هرمزان	۱۳۱۹ه.ش.	نزدیک بقعه براین مالک شوشتر	۲۶۱
۶	پروین	۱۳۱۹ه.ش.	درخزینہ از روستاهای شوشتر	۱۵۰ دختر
۷	اردشیر	۱۳۲۱ه.ش.	محلہ درعباس شوشتر	۲۵۹
۸	شباب	۱۳۲۸ه.ش.	بتوند از روستاهای شوشتر	۶۵
۹	وفایی	۱۳۲۸ه.ش.	گتوند از روستاهای شوشتر	۱۲۱
۱۰	جعفری	۱۳۳۰ ه.ش.	جنت مکان از روستاهای شوشتر	۵۶

۱۱	شادروان	۱۳۳۱ ه.ش.	محلّه دوخواهران شوشتر	۱۷۴
۱۲	داریوش	۱۳۳۱ ه.ش.	راهدار اطراف شوشتر	۹۱
۱۳	کوروش	۱۳۳۱ ه.ش.	آب گنجی از روستاهای شوشتر	۲۴
۱۴	ادیب	۱۳۳۱ ه.ش.	حسام آباد از روستاهای شوشتر	۴۹
۱۵	شهریار	۱۳۳۴ ه.ش.	نکاز از روستاهای شوشتر	۴۴
۱۶	نادر	۱۳۳۴ ه.ش.	عرب حسن از روستاهای شوشتر	۲۷
۱۷	شاپور	۱۳۳۵ ه.ش.	دیمچه از روستاهای شوشتر	۲۲
۱۸	دهخدا	۱۳۳۵ ه.ش.	قلعه نو از روستاهای شوشتر	۴۲
۱۹	بختیار	۱۳۳۵ ه.ش.	سیماله از روستاهای	۵۳

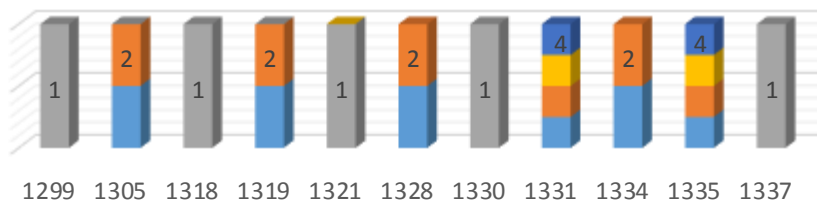
	شوشتر			
۲۰	محتشم	۱۳۳۵.ه.ش.	تُرکالکی از روستاهای شوشتر	۳۵
۲۱	رودکی	۱۳۳۷ش	گتوند از روستاهای شوشتر	نامشخص

دبستان های شهرستان شوشتر از ۱۳۰۴ تا ۱۳۳۷

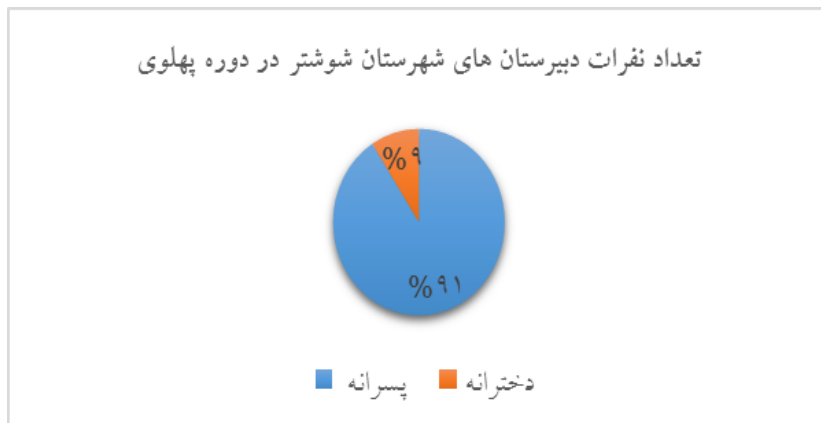
■ مدارس شهری ■ مدارس روستایی ■ ■

تعداد واحد ساخت مدارس در دوره پهلوی در شهرستان شوشتر

فهرست دبیرستان های شهرستان شوشتر (از ۱۳۰۴ تا ۱۳۳۷ ه.ش.) (تنظیم توسط نگارندگان).

دبیرستان	تاسیس	مدیر	تعداد دانش آموز	مکان
سپه	۱۳۱۸ ش.	ستار پرجمی / غلامعباس حیدری	۲۲۹	محله شوستر موگهی
پروین	۱۳۳۵ ش.	قدسی محمد باقری	۲۳ دختر	محله دکان شوستر سید

درصد دانش آموزان دبیرستان های شوستر در دوره پهلوی (۱۳۰۴-۱۳۳۷ ه.ش.) (تنظیم توسط نگارندگان)

با توجه به جداول و نمودارهای فوق می توان گفت که درصد مدارس جدید دوره پهلوی نسبت به پیش از آن بسیار توسعه یافته است. جالب آنکه این وضعیت در روستاهای تابعه شهرستان شوستر نیز روند روبه رشدی داشته است. با این وجود، تعداد دختران در این مدارس نسبت به پسران بسیار اندک می باشد. چنانکه از تعداد ۲۱ مدرسه ابتدایی تأسیس شده در شوستر و روستاهای آن، تنها دو مدرسه به دختران اختصاص یافته است. فضای مذهبی شهرستان شوستر با وجود اقدامات رضاشاه، تحول و دگرگونی چندانی نیافت. این امر سبب شد تا خانواده های این شهرستان، کمتر علاقمند به حضور

دختران در مدارس جدید باشند. این مساله به ویژه در مورد دبیرستان‌ها مشهودتر است. به گونه‌ای که تنها ۲۳ دختر حاضر به تحصیل در دوره دبیرستان شدند.

مساله دیگر مربوط به تعداد مدارس است. تا زمان سقوط رضاشاه یعنی ۱۳۲۰ه.ش. فقط ۶ مدرسه ابتدایی در شهرستان شوشتر و روستاهای آن وجود داشت، اما پس از سقوط رضاشاه و آرامش نسبی پس از جنگ جهانی دوم، تأسیس این مدارس رشد سریعی یافت. در سال ۱۳۳۵ه.ش. تعداد بیشتری از این مدارس ساخته شد. به نظر می‌رسد که افزایش درآمد نفت در این دوره یعنی پس از کودتای ۲۸ مرداد در این زمینه بسیار مؤثر بوده است.

در حکومت محمدرضاشاه و به ویژه سال‌های آغازین دهه چهل، تعداد مدارس در شوشتر و توابع آن رشد قابل توجهی یافت و به بیش از ۳۰ مدرسه ابتدایی رسید. هم‌چنین جمعیت قابل توجهی از این مدارس را دختران تشکیل می‌دادند. هرچند هنوز تعداد آن‌ها نسبت به پسران بسیار کمتر بود ولی نسبت به دهه‌های بیست و سی شمسی، این آمار رشد فراوانی یافت. به شکلی که در مدرسه ۱۷ دی دخترانه در شوشتر، بیش از ۴۵۰ دانش‌آموز دختر به تحصیل مشغول شدند. در روستاهای شوشتر نیز پس از اصلاحات ارضی، مدارس متعددی به شکل مختلط تأسیس شد و تعداد فراوانی از دختران جهت تحصیل، راهی این مدارس شدند. جالب آن که در انتخاب اسامی جهت این مدارس بیشتر از شخصیت‌های علمی، ادبی و چهره‌های نامور تاریخ ایران و پادشاهان ایرانی بهره گرفته شد. برای نمونه می‌توان به نام‌هایی مانند سعدی، حافظ، شهریار، پروین، محتشم، نظامی، فرخی، وفایی، رازی، ابوریحان و امیرکبیر و نادر، داریوش، کوروش، شاپور و اردشیر اشاره نمود. در این دوره شاهد پیگیری‌های مدیران مدارس، رییس فرهنگ شوشتر و حتی پیگیری‌های مدیران کل فرهنگ (آموزش و پرورش) برای ساخت و تکمیل پروژه‌های عمرانی برای این سازمان هستیم (رجوع به سند دوازدهم، سیزدهم و چهاردهم).

فهرست مدیران دبستان‌های شوشتر در دوره پهلوی

(بر اساس اسناد تاریخی بهمن و اسفندماه سال ۱۳۴۳ه.ش.)

دبستان	تاریخ سند	مدیر	مکان

شلیلی	جمال بهادری زاده	اسفند ۱۳۴۳ ه.ش.	نوبنیاد
شوشتر	سید اسماعیل کلانتر	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	هرمزان
شوشتر	رجبعلی سوداگر	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	سپه
	منیره علوی	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	۱۷ دی
شوشتر	سید احمد ایرانی	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	شادروان
شوشتر	اشرتی	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	پروین
شوشتر	بتول اخوان	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	سعدی
شوشتر	محمدعلی افشار	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	پهلوی
شوشتر	عبدالغفور امام	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	ششم بهمن
شوشتر	حسین ظهماسبی	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	اردشیر

(رجوع شود به سند شماره یک، دو، سه و چهار)

فهرست مدیران دبستان های شوشتر در دوره پهلوی

(بر اساس اسناد تاریخی سال ۱۳۴۷ ه.ش.) (رجوع شود به سند شماره پنج)

مکان	مدیر	تاریخ سند	دبستان
شوشتر	خانم صدیق زاده	۱۳۴۷/۱۲/۱۹ ه.ش.	فرح (دخترانه)
شوشتر	طحان	۱۳۴۷/۱۲/۲۰ ه.ش.	اردشیر
شوشتر	امام	۱۳۴۷/۱۲/۲۸ ه.ش.	ششم بهمن
شوشتر	نامشخص	۱۳۴۷/۱۲/۲۰ ه.ش.	فرخی
روستای قلعه نو	هادی راهنما	۱۳۴۷/۱۲/۲۲ ه.ش.	دهخدا

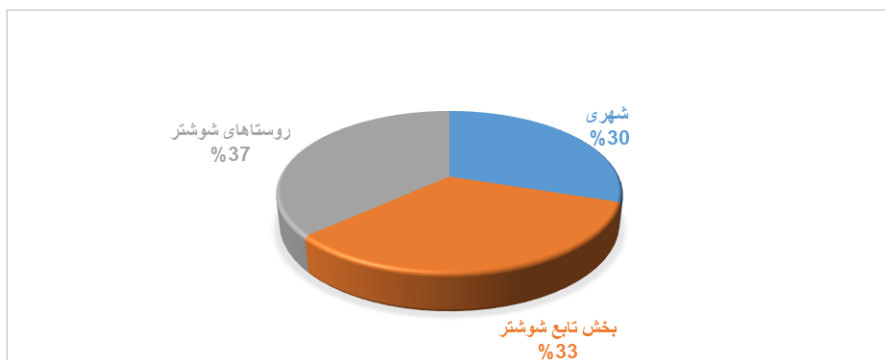
شوشتر	خلیقی	۱۳۴۷/۱۲/۲۲.ش.	شادروان
-	نورعلی باقرپور	۱۳۴۷/۱۲/۲۵.ش.	مجید آستی (آسی)
شوشتر	خانم اخوان	۱۳۴۷/۱۲/۲۵.ش.	سعدی (دخترانه)

فهرست مدارس راهنمایی شوشتر در دوره پهلوی

(بر اساس اسناد تاریخی سال ۱۳۵۵.ش.)

مکان	مدیر	تاریخ سند	راهنمایی
شهرک زراعی	فروغی فر	۱۳۵۵/۲۴۱۲.ش.	پروین (دخترانه)
-	خسرو تفضلی	۱۳۵۵/۱۲/۱۹.ش.	رازی
شوشتر	پازوکی	۱۳۵۵/۱۲/۱۲.ش.	کوروش
امامزاده عبدالله شوشتر	-	۱۳۵۵/۱۲/۱۴.ش.	آریا (دخترانه)
-	-	-	ابوریحان

(رجوع شود به سند شماره شش و هفت)

درصد مدارس شهری و روستایی شوشتر در سال ۱۳۴۳.ش. (تنظیم توسط نگارندگان)

تحلیل اسامی مدارس شهرستان شوشتر در دوره پهلوی

جمع					عنوان و تعداد			نوع مدارس
۲						ششم بهمن	۱۷ دی	زمان
۲						بندقی	شادروان	مکان
۱۰	فردوسی	رودکی	محتشم	دهخدا	مهستی	وفایی (شوشتری)	شباب (شوشتری)	مشاهیر ادبی
				نظامی	حافظ	سعدی		
۲						ابوریحان	رازی	مشاهیر علمی
۲						امیرکبیر	هرمز	مشاهیر سیاسی
۲						مجید آستی	بختیار	اسامی بزرگان منطقه
۱							جعفری	مشاهیر مذهبی
۵			نادر	شاپور	اردشیر	داریوش	کوروش	پادشاهان
۷			آریا	ادیب ۲	کیوان	شهریار	پروین ۲	کلمات
۴				سپه	فرح	رضا شاه	پهلوی	خاندان پهلوی
۳							نوبنیاد ۳	نامشخص

نتیجه‌گیری

در دوره پهلوی، تأسیس مدارس نوین در شهرستان شوشتر و توابع آن تا سال ۱۳۴۷ ه. ش. رشد چشمگیری یافت. به‌ویژه پس از سقوط رضاشاه و اواخر دهه سی و اوایل دهه چهل شمسی، این امر مشهودتر است. عواملی چند موجب گسترش مدارس نوین در شوشتر شدند از جمله: افزایش بهداشت عمومی و فردی که این امکان را فراهم ساخت تا دانش‌آموزان با خیالی آسوده چند ساعته را در مدرسه مشغول آموزش شوند. کم‌توجهی به مسئله بهداشت عمومی و فردی در شوشتر با آمدن پزشکان ماهر و تشخیص بیماری‌های واگیردار، کم‌رنگ شد. هم‌چنین افزایش امنیت و اقتدار انتظامی حکومت مرکزی در شهرستان شوشتر و سرکوب گردن‌کشان محلی باعث ایجاد امنیت در شوشتر و توابع آن و در نتیجه رونق گرفتن مدارس نوین در حاشیه‌ای‌ترین محلات شوشتر و روستاهای دورافتاده این شهرستان گردید. کمک‌های بلاعوض حکومت پهلوی اول مانند دادن کتاب‌های درسی رایگان به دانش‌آموزان بی‌بضاعت، در دوره پهلوی دوم، تأسیس سپاه دانش و اعزام معلمان به روستاها، توزیع اقلام خوراکی همانند شیر، روغن، آرد، میوه و خشکبار میان دانش‌آموزان روستایی و شهری در گسترش مدارس نوین در شهرستان شوشتر تأثیرگذار بوده است (رجوع شود به سند های یک تا هفت). لازم به ذکر است که این توسعه آموزشی در میان جمعیت پسران و دختران این شهرستان و توابع آن به شکل یکسان نبوده است. چنانکه تا دوره رضاشاه، استقبال خانواده‌های این شهرستان جهت فرستادن دختران خود به مدارس نوین به خصوص در مقطع دبیرستان بسیار اندک بوده است. در مقطع ابتدایی نیز، هرچند مدارس نوین دخترانه در شوشتر و یا به شکل مختلط در روستاها تأسیس شد، ولی باز هم جمعیت دختر محصل این مدارس، آمار اندکی از دانش‌آموزان را شامل می‌شود. پس از اصلاحات ارضی، این آمار تا حدودی رشد داشته است.

کتابنامه

- اسناد آموزش و پرورش شهرستان شوشتر موزه شخصی سعید زاهدزاده.
- آبراهامیان، یرواند (۱۳۸۸). ایران بین دو انقلاب، ترجمه کاظم فیروزمندو دیگران، تهران، مرکز.
- آبراهامیان، یرواند (۱۳۹۸). تاریخ ایران مدرن، ترجمه محمد ابراهیم فتاحی، تهران، نشرنی.
- آدمیت، فریدون (۱۳۶۲). امیرکبیر و ایران، تهران، خوارزمی.

اتحادیه نظام مافی، منصوره (۱۳۹۸). ایران در دوران قاجار، (تاریخ ایران پژوهش آکسفورد)، ترجمه شهربانو صارمی، تهران، ققنوس.

امام اهوازی، محمدعلی (۱۳۷۹). تاریخ خوزستان، تهران، انجمن مفاخر فرهنگی.

امام شوشتری، محمدعلی (۱۳۳۱). تاریخ جغرافیایی خوزستان، تهران، امیرکبیر.

اسدی، محمدعلی (۱۳۹۳). انقلاب اسلامی در شوشتر و گتوند، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

احمد پناه، حسین (۱۳۹۸). خاطراتی از شوشتر و ساختار آسیاب هایش، تهران، ارشدان.

امیری، محمد (۱۴۰۲). چگونگی شکل گیری آموزش و پرورش نوین در خوزستان، گنجینه دارالفنون، س ۶، ش ۲۴.

خدایی، محمدزمان (۱۴۰۱). استاد بازنشسته دانشگاه شهید چمران اهواز، مصاحبه، ۹، ۴.

تقی زاده، محمد (۱۳۸۱). شوشتر در گذر تاریخ، تهران، بشیر علم و ادب.

رشدیه، فخرالدین (۱۳۷۰). زندگینامه پیر معارف، تهران، هیرمند.

رشدیه، شمس الدین (۱۳۶۲). سوانح عمر، تهران، نشر تاریخ ایران.

زواره ای، علیرضا (۱۴۰۱). کارمند بازنشسته آموزش و پرورش، مصاحبه ۸، ۴.

سالمند، داریوش (۱۳۹۸). میرزا حسن رشدیه، تهران، دانژه.

سالنامه فرهنگ خوزستان (۱۳۲۵-۱۳۲۴). اداره فرهنگ خوزستان، ش ۳، تهران، تابان.

سجادی، عیسی (۱۴۰۱). شاعر شوشتری، مصاحبه ۱۱، ۴.

شرف الدین، مهدی (۱۴۰۲). تاریخ شوشتر به روایت آقا محمد مهدی شرف الدین، تصحیح مهدی کدخدای طراحی، قم، میراث ماندگار.

شرف الدین، محمد علی (۱۴۰۱). شوشترشناس و کارمند بازنشسته آموزش و پرورش، مصاحبه ۳۱، ۳.

شهابی، روح الله (۱۳۹۹). علم تربیت در ایران، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

فوران، جان (۱۳۸۸). مقاومت شکننده، ترجمه احمد تدین، تهران، خدمات فرهنگی رسا.

عظیمی، فخرالدین (۱۳۸۷). بحران دموکراسی در ایران (۱۳۳۲-۱۳۲۰). ترجمه عبدالرضا مهدوی و بیژن نوذری، تهران، آسیم.

کسروی، احمد (۱۳۲۳). ده سال در عدلیه، تهران، بینا.

کسروی، احمد (۱۳۸۹). تاریخ پانصدساله خوزستان، تهران، دنیای کتاب.

متی، رودی (۱۳۹۳). آموزش و پرورش در دوره رضاشاه، ترجمه مرتضی ثاقب فر، تهران، جامی.

- متین عسگری، افشین (۱۳۹۸). عصر پهلوی: مدرنیزه شدن ایران در بستر جهانی، (تاریخ ایران پژوهش آکسفورد)، ترجمه شهربانو صارمی، تهران، ققنوس
- محبوبی اردکانی، حسین (۱۳۷۰). تاریخ مؤسسات تمدنی جدید در ایران، تهران، دانشگاه تهران، ج ۱.
- محسنی، سید حسن (۱۳۸۱). تاریخچه‌ای از آموزش و پرورش و نخستین مدارس استان خوزستان، ماهنامه رشد معلم، دوره بیستم.
- محمودزاده، عظیم (۱۳۸۱). تاریخچه آموزش و پرورش دزفول، دزفول، افهام.
- مرید شوشتری، اکرم (۱۳۹۲). شوشتر یعنی خوبتر، اهواز، تر آوا.
- میلانی، عباس (۲۰۱۳). نگاهی به شاه، تورنتو (کانادا)، پرشین سپرکل.
- نفیسی، علی اکبرخان (۱۳۹۸). تعلیمات ابتدایی، به کوشش محمدصادق بصیری، حمید رضا خوارزمی، تهران، انجمن مفاخر فرهنگی.
- نفیسی، سعید (۱۳۴۵). تاریخ معاصر ایران، تهران، فروغی.
- نیرومند، محمدباقر (۱۳۸۴). یاد از شوشتر، تهران، انجمن مفاخر فرهنگی.
- همایون کاتوزیان، محمدعلی (۱۳۹۹). تضاد دولت و ملت: نظریه تاریخ و سیاست ایران، ترجمه علیرضا طیب، تهران، نشرنی.
- همایون فرخ، رکن الدین (۱۳۵۱). شرح مختصر زندگی سید محمدعلی امام شوشتری، وحید، ش ۱۰۷، صص ۹۳۴-۹۳۶.
- همایون فرخ، رکن الدین (۱۳۵۱). شادروان سید محمدعلی امام شوشتری، هنر و مردم، ش ۱۲۲، صص ۳۵.

Scanned with CamScanner

دبستان دولتی سپه شهرستان شوشتر در سال تحصیلی ۱۳۰۹-۱۳۱۰ ه.ش.

خورشیدی محمد باقر نیرومند، یکی از کارمندان اداره فرهنگ شهرستان شوشتر سال ۱۳۲۵

صدرالدین امام، مدیر دبستان پهلوی شهرستان شوشتر سال ۱۳۲۵ خورشیدی

آقای حکیم، ناظم دبیرستان سپه شهرستان شوشتر در سال ۱۳۲۵ خورشیدی

عصمت سعادت شاگرد اول کلاس چهارم ابتدایی مدرسه پروین شهرستان شوشتر ۱۳۲۵ خورشیدی

بازدید دخترانه دبیرستان آریا از کتابخانه شوشتر (حکیم وفایی) سال ۱۳۵۰ ه.ش.

بازدید دخترانه دبیرستان آریا از کتابخانه شوشتر (حکیم وفایی) سال ۱۳۵۰ ه.ش.

سند شماره سه

شماره ۴۳
تاریخ ۱۳۰۵/۰۵/۲۵
اداره فرهنگ شهرستان شوشتر

ایجنسی ملی
NATIONAL
COMMISSION OF CHILDREN

مدرسه دبستان
شهرستان شوشتر
پهنوسینه کوه
تعداد -
۱ - شیر خشک
۲ - آرد
۳ - کره
۴ - روغن نباتی
۵ -
۶ -

نام و نام خانوادگی مدیر دبستان: سید علی محمد...
تاریخ: ۱۳۰۵/۰۵/۲۵

محل امضاء و مهر دبستان
اداره فرهنگ شهرستان شوشتر
تاسیس ۱۳۳۷

۱ - نسخه سفید مخصوص بایگانی دبستان
۲ - نسخه زرد مخصوص اداره فرهنگ شهرستان
۳ - نسخه آبی مخصوص مؤسسه کاره (که تا مراجعه نماینده مؤسسه کاره در فرهنگ شهرستان تکمیلاری خواهد شد)

سند شماره چهار

سازمان کمک‌های آمریکایی به نفع ایران
Cooperative for American Relief Everywhere, Inc.
Mission to Iran

کمیته ملی حمایت کودکان
NATIONAL
COMMISSION FOR PROTECTION OF CHILDREN

(بزرگ ترسیف مؤان غذائی تحویل شده بدبستان)
(SCHOOL RECEIPT FOR COMMODITIES)

FIRST ALLOCATION

School: مدرسه دبستان شوشتر
Shahrestan: شهرستان شوشتر

پهنوسینه کوه
تعداد -
۱ - شیر خشک ۱۵ پونزی
۲ - آرد ۱۰۰ پونزی
۳ - کره ۶ پونزی
۴ - روغن نباتی ۳ پونزی
۵ -
۶ -

نام و نام خانوادگی مدیر دبستان: سید علی محمد...
تاریخ: ۱۳۰۵/۰۵/۲۵

محل امضاء و مهر دبستان
اداره فرهنگ شهرستان شوشتر
تاسیس ۱۳۳۷

۱ - نسخه سفید مخصوص بایگانی دبستان
۲ - نسخه زرد مخصوص اداره فرهنگ شهرستان
۳ - نسخه آبی مخصوص مؤسسه کاره (که تا مراجعه نماینده مؤسسه کاره در فرهنگ شهرستان تکمیلاری خواهد شد)

سند شماره هفت

سازمان انجمن کودکان آمریکا در ایران
کمیته آمریکایی برای کودکان
Committee for American Relief Organizations, Inc.
Mission de Iran

انجمن ملی حفاظت از کودکان
NATIONAL COMMITTEE FOR PROTECTION OF CHILDREN
آمیزش و پرورش کودکان
آمیزش و پرورش کودکان
آمیزش و پرورش کودکان
در تمام کشور ایران
۱۳۴۲

Quantity used	مقدار مصرفی	تاریخ	Date	Quantity used	مقدار مصرفی	تاریخ	Date
Milk	شیر	ماه	روز	Milk	شیر	ماه	روز
1	1	1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5	5	5
6	6	6	6	6	6	6	6
7	7	7	7	7	7	7	7
8	8	8	8	8	8	8	8
9	9	9	9	9	9	9	9
10	10	10	10	10	10	10	10
11	11	11	11	11	11	11	11
12	12	12	12	12	12	12	12
13	13	13	13	13	13	13	13
14	14	14	14	14	14	14	14
15	15	15	15	15	15	15	15
16	16	16	16	16	16	16	16
17	17	17	17	17	17	17	17
18	18	18	18	18	18	18	18
19	19	19	19	19	19	19	19
20	20	20	20	20	20	20	20
21	21	21	21	21	21	21	21
22	22	22	22	22	22	22	22
23	23	23	23	23	23	23	23
24	24	24	24	24	24	24	24
25	25	25	25	25	25	25	25
26	26	26	26	26	26	26	26
27	27	27	27	27	27	27	27
28	28	28	28	28	28	28	28
29	29	29	29	29	29	29	29
30	30	30	30	30	30	30	30
31	31	31	31	31	31	31	31
Total	جمع کل			Total	جمع کل		

Balance from Previous Month	موجود از ماه قبل
Received During Current Month	مشار دریافتی
Total Stock	جمع کل موجود
Used During Current Month	مشار مصرفی در ماه طبق ارقام جدول فوق
Balance at the end of Month	موجود در آخر ماه

نام و نام خانوادگی مسئول: ...
نام و نام خانوادگی مدیر: ...
Signature and School Stamp
Name and Surname of Director

سند شماره هشت

تاریخ: ...
موضوع: ...
اداره آموزش و پرورش شهرستان شوشتر

دراره آموزش و پرورش شهرستان شوشتر

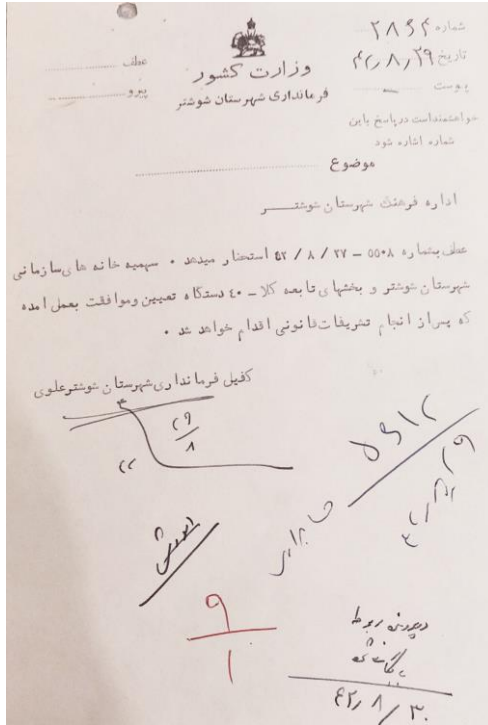
برای رسیدن به ...

رسال سیداردر - رسیدن به ...

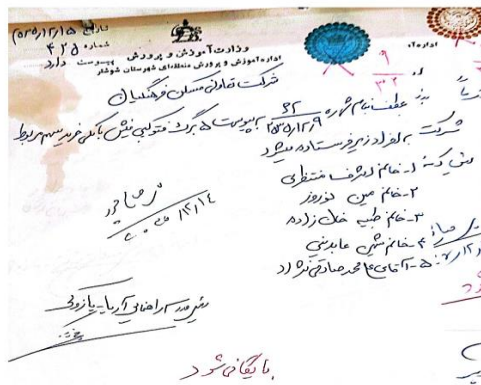
کلیان

۱۳۴۲

سند شماره نه

سند شماره ده

سند شماره یازده

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان خوزستان
بسم الله الرحمن الرحیم

آقای عبدالمعز باوی کارپرداز اداره ساختمان کل آموزش و پرورش خوزستان

بموجب این ابلاغ از تاریخ ۲/۱/۸ هجری قمری به مدت دو روز بشماره ۱ مورخه ۱۰/۱/۸ هجری قمری به شرح ذیل
با احتیاط نمایندگان اداره کل تعاون امور روستاهای خوزستان و دبیرسازمان سازمان برنامه و بودجه خوزستان
برای تهیه نقشه موقعیت مدارس روستایی طرح ۸۷۰۳ و آماده برسیه شوشتر بآن شهرستان
حضرت نمایندند. پرداخت هزینه سفر و فون اعاده به توقف شماره ۱ از محل اعتبارات این اداره کل
برای مقررات پرداخت خواهد شد.

مدیرکل آموزش و پرورش استان خوزستان. مهت

۳۲۵/۹
۱۳۰۲/۱/۸

اداره آموزش و پرورش شوشتر بر این ابلاغ

۵۲۳۸۵

سند شماره دوازده

شماره ۴۱۳
تاریخ ۴۳/۱۲/۲۵
پیوست

وزارت فرهنگ
اداره فرهنگ شهرستان شوشتر
اداره فرهنگ شهرستان شوشتر

تذریحاً چون این دبستان نسبت داشتن بناها میسر
گشت و این امر آموزش احتیاج میسر به الحاق دیگر مدارس
از خواستار است به نام محل دبستان دستور فرمایند
نسبت باقران به الحاق مورد احتیاج اعلام نماید:

مدیر دبستان امیربیمه (۱۵)

حسابدار

۱۹۷۹
۴۳/۱۲/۲۵

سند شماره سیزده

شماره عمومی
شماره خصوصی
جزوه‌دان
برونده

وزارت آموزش و پرورش
اداره آموزش و پرورش شهرستان خوشتر
موضوع: دایره: پیوست:

تاریخ تحریر
تاریخ واکتویس
مسئول واکتویس
تاریخ خروج

لازمی‌ترین کار

عطف به شماره ۳۲۸۹ روال جاریست. باب مشخصات

مبلغ زیر

- ۱- ارزاقه تکمیل رطبه دانه در از دست بردن از دست بردن
- ۲- تکمیل عرض نهر از دست بردن از دست بردن
- ۳- تکمیل زمین نهر از دست بردن از دست بردن

رشد گرفته

مردان شرکت سازنده آبریز

۱۲۴۸۴
۱۳۸۱/۱۱/۱۴

۱۳۸۱/۱۱/۱۴

سند شماره چهارده

تاریخ ۱۳۸۱/۱۱/۱۴
شماره ۱۰۱
شعبه
تلفن ۵۰۵۷

شرکت ساختمانی و تولیدی خوز
با مسوولیت محدود
شماره ثبت ۳۵۰

اداره محترم آسکس و سس شهرستان خوشتر

محترماً استحضار می‌رساند شرکت ساختمانی و تولیدی خوز با مسوولیت محدود که در امر تشکیل شده و بشماره ۳۵۰ ثبت شرکت‌های داخلی اهواز به ثبت رسیده آمادگی خود را برای شرکت در مناقصه‌ها و مزایده‌ها و انجام هر گونه کارهای ساختمانی و عمرانی اعلام می‌دارد.

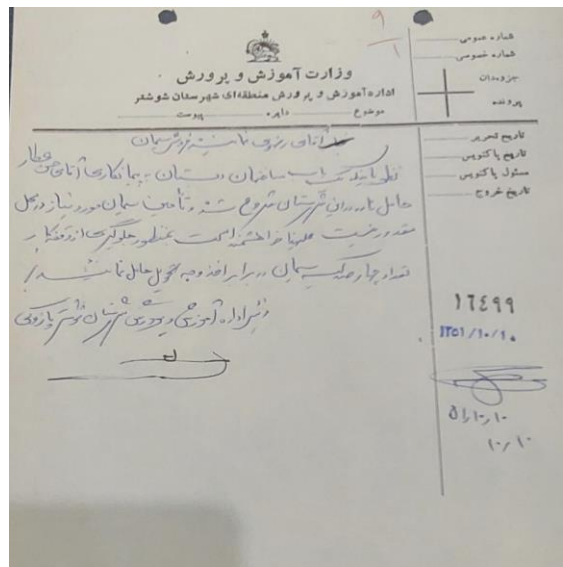
خواهشمند است مقرر فرمائید نمایان مسئول نام این شرکت را جزو پیمانکاران یادداشت و آگهی‌های صادره را به آدرس اهواز - خیابان ششم بهمن، خیابان عرض اردشیر ساختمان موسسه نواب ملت ارسال فرمایند.

با اقبال امتنان
مدیر عامل شرکت ساختمانی و تولیدی خوز
سید مصطفی طاهری
شرکت ساختمانی و تولیدی خوز

۳۰۳۸
۵۵/۵/۱۵

۱۳۸۱/۱۱/۱۴

سند شماره پانزده

سند شماره شانزده

